

SNF arbeidsnotat nr. 07/07

**Et tiår etter Bosman
Konsekvenser for utviklingen av
norsk toppfotball**

**Hallgeir Gammelsæter
Stig-Erik Jakobsen**

SNF-prosjekt nr. 6286: ”Ressurser, ledelse og regional forankring.
Økte pengestrømmer og endret organisering av norske toppklubber”

Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd over programmet
“Idrett, samfunn og frivillig organisering”

**SAMFUNNS- OG NÆRINGS- OG NÆRINGS- OG NÆRINGS- OG NÆRINGS-
MØREFORSKNING MOLDE AS**

**BERGEN, MARS 2007
ISSN 1503-2140**

© Dette eksemplar er fremstilt etter avtale
med KOPINOR, Stenergate 1, 0050 Oslo.
Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale
og i strid med åndsverkloven er straffbart
og kan medføre erstatningsansvar.

Et tiår etter Bosman

Konsekvenser for utviklingen av norsk toppfotball

1. Et historisk tilbakeblikk på dagens situasjon

I desember 1995 ble den nå så skjellsettende Bosman-dommen avsagt i EU-domstolen. Dommen knesatte at prinsippet om fri flyt av arbeidskraft innenfor EU også skulle gjelde innenfor idretten. En av konsekvensen var at UEFAs regelverk, som hadde gitt nasjonale fotballforbund adgang til å begrense antallet utenlandske spillere på nasjonale klubblag, plutselig var lite verdt. Innenfor EU/EØS-området var det ikke lenger begrensninger på hvor mange EU/EØS-spillere en klubb kunne stille med. Et europeisk spillermarked var åpnet.

I følge medieoppslag nektet UEFA først å etterkomme dommen i praksis. Organisasjonen ville at UEFA-kampene den inneværende sesongen skulle gjennomføres med det gamle regelverket. EU svarte med trussel om bøter, og i februar 1996 ga UEFA etter. England innførte raskt fri flyt også mellom engelske klubber. Samtidig kom det bekymringsmeldinger om en økende import av utenlandske spillere. I Tyskland ble klubbene i de to øverste divisjonene enige om å frivillig begrense antallet utlendinger til tre ut sesongen. I Spania ble det laget en tilsvarende avtale.

I Norge appellerte NFF til at regjeringen skulle gripe inn og daværende fotballpresident Odd Flattum uttalte at "På det internasjonale markedet har ikke norske klubber råd til andre enn halvgode spillere eller eldre spillere som har sett sine beste dager. Jeg synes det er galt at et flertall av disse spillerne skal få adgang på bekostning av lovende norske talenter" (Aftenposten 17.1.96). Lederen for Serieforeningen (nå Norsk Toppfotball) Boye Skistad hevdet også at norske klubber ikke ville være tjent med at norske spillere erstattes av flere utlendinger (Aftenposten 27.1.96).

Nyvalgt fotballpresident Per Ravn Omdal uttalte på fotballtinget i februar 1996 at "Vi må ta vare på egne talenter. Vi må slippe til våre egne spillere. Konsekvensene kan i verste fall ramme de norske landslagene.

Prioritering av utenlandske spillere fører til dårligere utvikling av norske talenter - og uten gode norske spillere har landet problemer med å holde en god kvalitet på landslagene." (Dagbladet 26.2.1996).

Klubbene i eliteserien var enige og brukte tinget til å inngå en uskrevet avtale om å frivillig begrense antallet utlendinger til tre. Rosenborg-direktør Rune Bratseth var en av dem som uttalte seg krast: "Det er ingen tvil om at norske klubber og spillere vil tape på å følge påleggene fra EU etter den omtalte Bosman-saken" (Aftenposten 9.3.96).

Bosman-dommen ble vanskelig for både forbund og klubber. Problemet var ikke først og fremst internasjonale overganger. Her måtte man, om enn motvillig, følge dommen som gjaldt Bosmans overgang fra en belgisk til en fransk klubb. Spørsmålet var om dommens premisser også skulle gjelde nasjonalt, mellom klubber tilknyttet samme forbund? I Norge kjempet NISO for at spillerne skulle gå gratis mellom norske klubber etter at kontrakten var utgått. NFF var mer nølende. Lyn-spiller Axel Kolle gikk i 1996 til sak mot Lyn og NFF for å kunne gå vederlagsfritt til Stabæk. Kolle tapte fordi det var tvil om Bosman-dommen var gyldig innenlands (NTBtekst 9.9.1996). I november 1998 ble det imidlertid innført frie overganger også mellom norske klubber etter tingvedtak våren samme år.

Diskusjonen rundt det innenlandske overgangsreglementet foregikk likevel i skyggen av en ny bekymring: bekymringen for at så mange norske spillere dro ut av landet. Da 1996 var omme hadde 42 norske spillere undertegnet for utenlandske klubber, ifølge en undersøkelse fra UEFA (gjengitt i Aftenposten 3.1.97). "Hvem orker å se norsk fotball hvis spillereksporten fortsetter?" spurte Rune Bratseth (VG 2.10.96). VGs sportsredaktør hadde allerede vært ute og kalt det hele for "en dødens karusell": "Når klubbene ikke lenger er attraktive for de beste spillerne, så er de heller ikke attraktive for publikum. Og slik tømmes ikke klubbene bare for spillere og penger, men ambisjoner og entusiasme også" (VG 27.8.96).

I NTB (19.12.96) oppsummerte Sjur Natvig fotballåret 1996 som "året da norske klubblag fikk hele Europa til å måpe med sine bravader i europacupene. Rosenborg og Brann spilte seg fram til kvartfinale i de to gjeveste europacupene, etter å ha satt noen av verdens mest meritterte klubblag utenfor. Det løftet norsk fotballs status ytterligere, og fikk klubbledere over hele kontinentet til å forstå at Norges fotballframganger ikke bare er produkt av en beryktet spillestil.

Slik ble det også et farlig år for norsk fotball". Det journalisten betegner som "farlig" var at de suksessrike norske spillerne nå ble lette å hente billig for utenlandske klubber.

Bekymringen for talentproduksjonen gikk altså fort over i en bekymring for at vi ikke fikk noe for talentene. Kommentatorene så ut til å forutsette at den spillerutviklingen som hadde brakt fram en Solskjær, en Berg, en Mykland og en Thorstvedt skulle fortsette. Problemet ville bli å få noe for dem.

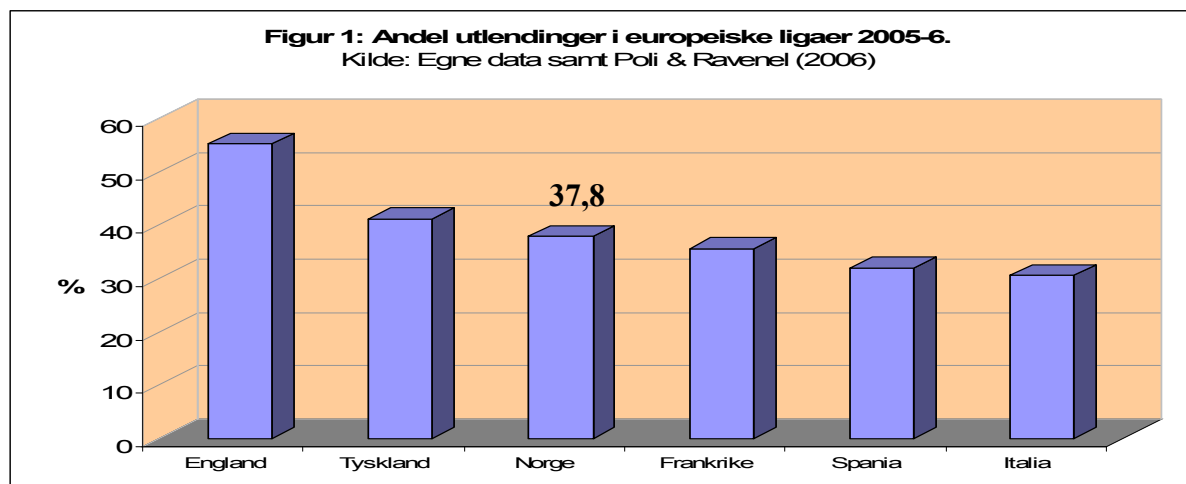
Sant nok. Rundt tusenårsskiftet ble dette et problem. Spillere som skulle gi klubbene budsjetterte transferinntekter satt nå med lange og økonomisk gode avtaler. Klubbenes svar på Bosman hadde vært å tegne lange kontrakter på et tidspunkt da økonomien var god og håpet om flere overganger godt. Interessen for norske spillere ble imidlertid ikke slik mange fotballedere og -investorer trodde. Spillerne var fremdeles kostbare, men ikke lenger så attraktive i utlandet. Dette ga etter hvert klubbene økonomiske problemer og mange spillere ble solgt billig av ren nød. En årsak til salgstørken var i en periode økonomiske problemer også i de største ligaene. Samtidig framsto det før så friske og suksessrike norske landslaget som mindre potent allerede i EM i 2000, som var siste gang Norge kvalifiserte seg til et mesterskap.

Kanskje var allerede da etterveksten av gode internasjonale norske spillere i ferd med å bli et problem? De siste årene har dette spørsmålet blitt mer aktuelt. Landslagets prestasjoner har variert mer, mesterskapene har glippet og vi har nesten ikke norske spillere å selge, iallfall ikke til toppklubbene i Europa. Unntaket er pur unge talenter som lokkes til de engelske storklubbens akademier, sannsynligvis for at de skal komme under "home grown" kvoten som UEFA innfører. Dersom de slår til da. Om disse talentene utvikler seg til å bli framtidige toppspillere er langt fra sikkert. Det er få akademi-spillerne som slår igjennom på høyeste nivå.

Et tiår etterpå har fotballdebatten fremdeles de samme ingrediensene. Bekymringen nå er imidlertid at så få norske spillere blir solgt til utlandet. Ialffall er det få som får spilletid i store europeiske klubber. Sannsynligvis henger det sammen med at de fikk rett som tidlig advarte mot sammenhengen mellom spillerimport og utvikling av egne spillere. Der "Drillos" var et resultat av godt utviklingsarbeid før Bosman-dommen endret fotball-Europa, sliter Åge Hareide med at det etter hvert har blitt færre norske talenter som er attraktive for de store klubbene. Når oppsummeringen av fotballåret 2006 ikke kan bli som

oppsummeringen av 1996 henger det kanskje sammen med at de samme klubbene som tappert, og kanskje naivt, forsøkte å begrense importen i 1996 nå i økende grad bruker ressursene sine på utenlandske modne spillere.

Like lite som Bosman-dommen er debatten om importen av utlendinger særnorsk. Nylig ble det laget en rapport over importen av spillere i de fem største ligaene i Europa.ⁱ Rapporten viser at det i gjennomsnitt var 38,7 prosent utenlandske spillere i disse ligaene i 2005/6-sesongen. Engelske Premier League toppet listen med hele 55,2 prosent utlendinger. Deretter kom Tyskland (41,1 prosent), Frankrike (35,6 prosent), Spania (31,9 prosent) og Italia (30,5). Som vi ser i figur 1 var andelen i den norske Tippeligaen 37,8 prosent i 2006.ⁱⁱ Tippeligaen er mao. på gjennomsnittsnivået for de største ligaene i Europa, og foran store ligaer som den franske, spanske og italienske.

Som nevnt ovenfor gjorde UEFA en lignende undersøkelse i 1996. Da ble det rapportert om 36 prosent utlendinger England, 29 prosent i Spania, 27 prosent i Tyskland, 18,4 i Frankrike og 17,1 i Italia (Aftenposten 3.1.97). I mangel av eksakte tall antar vi at det var ca. 5 prosent utlendinger i den norske eliteserien i 1995 (se også Aftenposten Morgen 28.03.1998).

Om norsk fotball hevder seg dårligere enn i 1996 både på klubbplanet, på landslagsnivå og på diverse FIFA og UEFA rankinger hevder vi oss desto bedre når det gjelder import av utenlandske spillere. Mens norske kommentatorer for 10 år siden primært var bekymret for den store eksporten av norske spillere, viser det seg at Bosman-dommen har fått samme virkning i Norge som i de store ligaene: Det er importen som bør bekymre. Men også den manglende eksporten av norske spillere. Iallfall til de store ligaene. Norske klubber synes å ha skikket seg slik at det nå er lite å eksportere til bedre ligaer.

2. Utenlandsimport og spillerutvikling

I fjor publiserte vi en tilsvarende rapport som dokumenterte utviklingen i spillerrekrutteringen i Tippeligaen fra 2000-2005.ⁱⁱⁱ I denne nye rapporten oppdateres fjorårets tall med data fra 2006 (se vedleggsdelen).^{iv} I tillegg konsentrerer vi analysen mot utviklingen når det gjelder bakgrunnen til nykommerne og nøkkelspillerne i Tippeligaen, og til bruken av unge spillere. Vi presenterer også en oversikt over hvilken kategori spillere enkeltklubber har benyttet gjennom de siste årene.

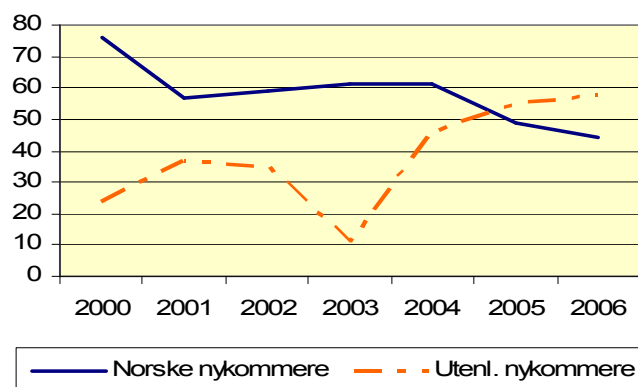
Nykommerne i Tippeligaen. Hvor kommer de fra?

Det siste året har vi hatt en nesten kontinuerlig mediedebatt om Tippeligaklubbens økende rekruttering av utlendinger på bekostning av norske talenter. Denne rapporten bekrefter at antallet og andelen utenlandske spillere fremdeles øker. Det som ikke er kommet like sterkt fram er at Tippeligaklubbene nå rekrutterer flere utlendinger enn de rekrutterer norske spillere.

Figur 2 viser nykommerne i den enkelte sesong og hvorvidt disse er norske eller utenlandske. En "nykommer" er en spiller som er kommet til en av toppklubbene i forkant av eller i løpet av den aktuelle sesongen. Figur 2 viser spillere som er nye i Tippeligaen. Spillere som er hentet fra andre Tippeligaklubber er holdt utenfor oversikten.

Figuren viser at det fant sted et viktig skille i 2005-sesongen. Da var det for første gang flere utlendinger (55) enn nordmenn (49) blant nykommerne i Tippeligaen. Denne utviklingen ble forsterket i 2006 da 58 av 102 nykommere var utlendinger. Dette tilsvarer 57 prosent. Noe av forklaringen i 2006 var at det bare ble hentet hjem 4 norske spillere fra utlandet dette året, mens antallet tidligere år, inkludert 2005, har vært 12-16. Dette er trolig også en vesentlig forklaring på at gjennomsnittsalderen for norske nykommere sank i

Figur 2: Norske og utenlandske nykommere i Tippeligaen. Absolutte tall

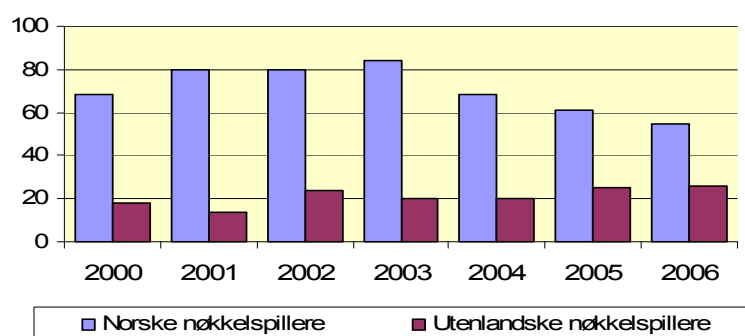
2006. (Tabell 2 og 3 i vedlegget viser en mer detaljert oversikt over nykommerne).

Dersom den utviklingen som er vist i figur 2 fortsetter kan vi nærme oss engelske tilstander med over halvparten utlendinger i den hjemlige ligaen ganske fort. Her må det imidlertid også tas i betraktning hvor raskt spillerne forlater Tippeligaen. Tallene våre viser at nordmenn generelt blir lenger i klubbene. Andelen spillere som er minst tre år i samme klubb er vesentlig høyere blant norske enn blant utenlandske spillere (jf. vedlegget, tabell 6). Samtidig blir det flere utenlandske spillere som bytter klubb innad i Tippeligaen. Mens det i perioden 2000-2004 årlig var kun 1-2 utenlandske spillere som skiftet mellom klubbene i Tippeligaene, var det før eller i løpet av 2006-sesongen 9 utenlandske spillere som skiftet klubb innad i Tippeligaen. Dette kan tyde på at flere utenlandske spillere blir lenger i den norske ligaen enn hva tilfellet var tidligere.

Nøkkelspillerne

Samtidig som andelen norske talenter som rekrutteres inn på Tippeliga-lagene er kommet under 50 prosent, kan vi også måle det økende utenlandske innslaget gjennom hvor viktige spillerne er på banen. Dette måler vi i spillernes spilletid. En nøkkelspiller er definert som en spiller med minimum 75 prosent spilletid i seriekampene samlet sett i den enkelte sesong. Dette er de spillerne som får spille mest i sin klubb, og derfor er det også i denne gruppen spillere det er størst grunn til å anta at vi finner de mest landslagsaktuelle spillerne i den hjemlige serien.

Figur 3: Norske og utenlandske nøkkelspillere
(absolutte tall)

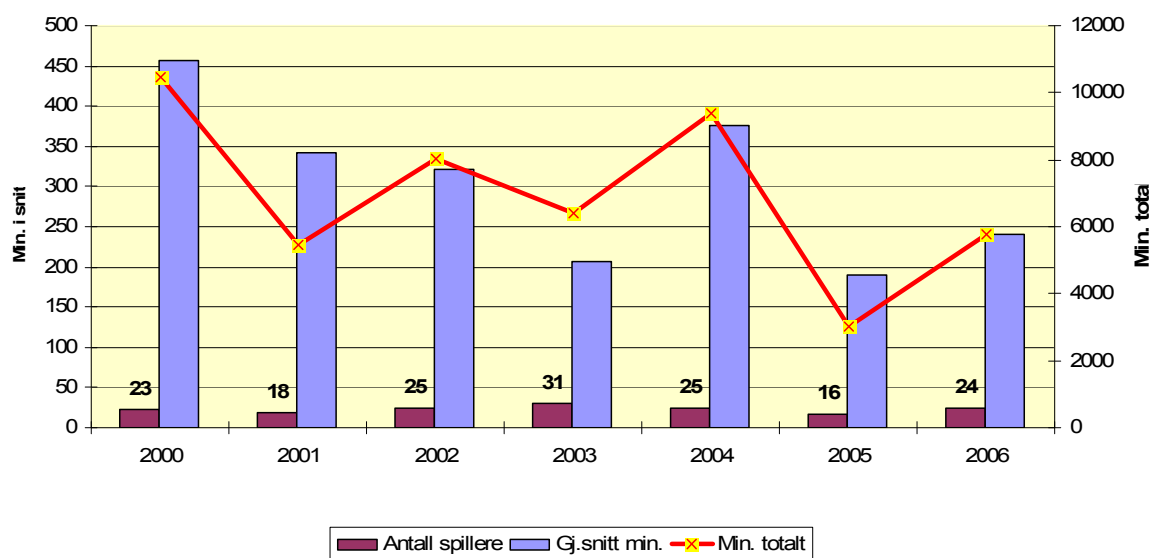
Figur 3 viser at det gjennom hele 2000-tallet har vært og fremdeles er en klar overvekt av norske nøkkelspillere i Tippeligaen. De siste tre årene ser vi imidlertid en tendens til at det blir færre norske og flere utenlandske nøkkelspillere.

Det er grunn til å minne om at de tre årene med lavest andel norske nøkkelspillere, 2004, 2005 og 2006, er år med mer penger og større optimisme i klubbene enn de foregående årene. Norske spillere ser med andre ord ut til å tape spilletid på gode økonomiske tider. Det samme gjelder landslaget. Når vi vet at antallet norske spillere i gode utenlandske ligaer har avtatt de siste årene, betyr reduksjonen av norske nøkkelspillere i Tippeligaen at det utvalget landslagsledelsen har å velge i av dyktige spillere til landslagene svekkes av flere forhold samtidig.

Bruk av unge norske spillere

En viktig del av diskusjonen om spillerutvikling de siste årene har gått på klubbenes vilje til å slippe til unge norske spillere. Antakelsen er at det er de unge og uerfarne spillerne som presses ut av de eldre spillerne klubbene henter fra utlandet. Resultatet er at yngre spillere ikke får sjansen til å ta det siste steget opp til Tippeliganivå.

Figur 4: Bruk av norske spillere under 20 år i Tippeligaen 2000-2006.
Antall spillere med spilletid, spilletid totalt og spilletid i gj.snitt per spiller

Figur 4 viser utviklingen når det gjelder antallet norske spillere under 20 år (U-20) som er benyttet hver sesong siden 2000. I tillegg viser figuren hvor mye spilletid disse spillerne har fått samlet sett (jf. graf og høyre Y-akse), samt gjennomsnittlig spilletid per spiller (venstre Y-akse).

Når det gjelder antallet U-20 spillere som får spille hver sesong er det ikke lett å se noen trend. I 2003-sesongen var det mange som fikk prøve seg, mens 2001 og 2005 er bunnår. Årene 2000, 2002, 2004 og 2006 er antallet spillere på omtrent samme nivå. Når vi ser på spilletiden disse unge spillerne får ser vi imidlertid en ganske tydelig trend. Både målt i spilleminutter totalt og i hvor mange minutter hver spiller får i gjennomsnitt ser vi en nedadgående trend. I 2000 fikk hver av spillerne i gjennomsnitt over 450 minutter spill i Tippeligaen. Dette tilsvarer fem hele kamper. I 2005 var gjennomsnittlig spilletid nede i 189 minutter, dvs. ca. to hele kamper per spiller. 2006 viser en viss bedring, men fremdeles fikk hver unge spiller under tre kamper gjennom sesongen.

Tallene for 2003-2005 er spesielt interessante. I 2003, et økonomisk innstrammingsår for klubbene, var det rekordmange unge spillere som fikk spilletid. Gjennomsnittlig spilletid var imidlertid lav. Året etter ser vi derimot at den gjennomsnittlige spilletiden gjør et byks oppover. Antallet kamper per U-20 spiller fordobles fra ca. 2 til ca. 4. Det er grunn til å tro at det er mange av de samme unge spillerne som fikk sjansen året før som får mer spilletid i 2004. Den økonomiske innstrammingen ser ut til å ha bedret sjansene for de unge spillerne.

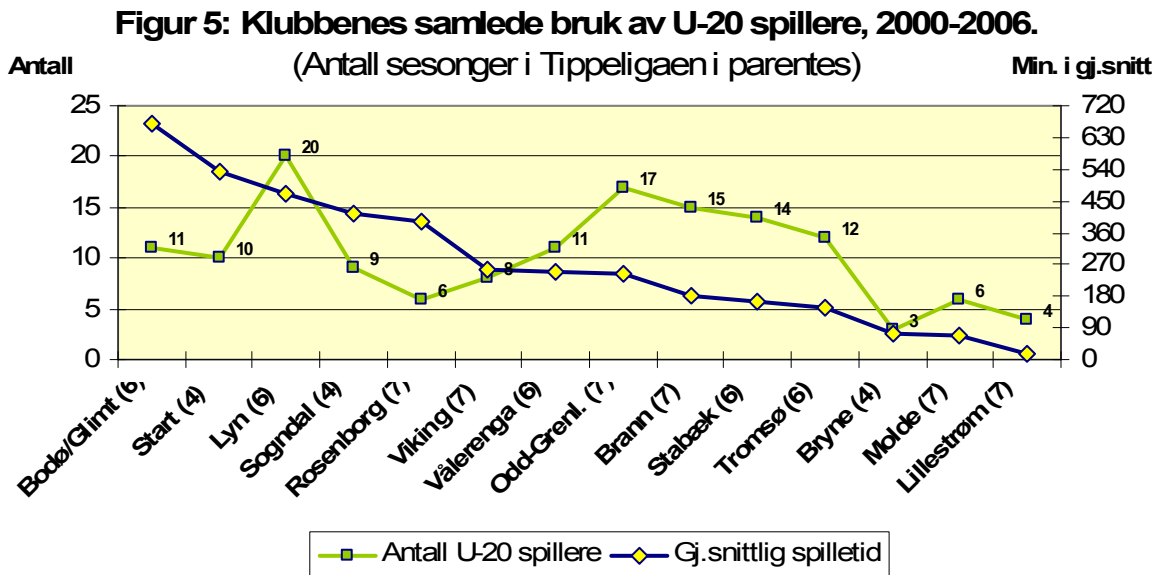
Likevel, det som kan se ut som begynnelsen på en positiv trend brytes allerede i 2005. 2005 er et bunnår, både i antall spillere, i antall spilte minutter totalt og i gjennomsnittlig spilletid per U-20 spiller. Det er nærliggende å tro at dette har sammenheng med at antallet utlendinger og utlendingenes spilletid vokste meget sterkt fra 2004 til 2005 (jf. tabell 1 i vedlegget).

3. Klubbenes bruk av unge norske spillere

Kan det være slik at bak det generelt dystre bildet av klubbenes evne til å utvikle og gjøre bruk av unge norske spillere (U-20) finnes klubber som mestrer dette bedre enn andre? Vi har sett nærmere på de 14 klubbene som har spilt minst fire sesonger i Tippeligaen i perioden 2000-2006 for å danne oss et bilde av dette.

For å få et stort nok tallmateriale har vi i figuren nedenfor ikke skilt mellom sesonger, men sett på det totale antallet spillere i denne aldersgruppen og den spilletiden de har fått i den enkelte klubb. Selv om det er sju klubber som har

spilt i Tippeligaen i hele denne perioden er det ingen av disse som har benyttet U-20 spillere i hver eneste av disse sesongene. Av de klubbene som ikke har vært ute av Tippeligaen i perioden, er det kun Brann og Odd Grenland som har benyttet U-20 spillere i seks sesonger. Lyn, Stabæk og Vålerenga har også benyttet U-20 spillere i seks av sesongene, dvs. hver av de sesongene de har spilt i Tippeligaen i denne perioden.

I figur 5 er klubbene sortert fra venstre mot høyre etter hvor mange minutter de i gjennomsnitt har benyttet hver U-20 spiller. Det betyr at Bodø/Glimt og Start har benyttet U-20 spillerne sine mye mer enn Molde og Lillestrøm. Den andre grafen viser hvor mange U-20 spillere klubbene har benyttet i perioden (dog slik at spillere som er U-20 i to sesonger er telt som to spillere). Vi ser at Lyn har benyttet 20 norske U-20 spillere i perioden, mens Molde og Rosenborg kun har benyttet 6, Lillestrøm 4 og Bryne 3.

Som vi ser er forskjellen mellom ytterpunktene ganske stor. I Bodø/Glimt har 11 norske U-20 spillere fått prøve seg over fem sesonger. I gjennomsnitt har disse spillerne fått spille mer enn 7 kamper hver. Start har også gitt U-20 spillerne sine stor tillit, men Starts høye score kan tilskrives 2002-sesongen, en sesong der Start var definitivt klar for nedrykk da fire serierunder gjensto. Lyn utmerker seg med å ha gitt hele 20 norske U-20 spillere mye spilletid, i gjennomsnitt mer enn fem kamper per spiller. Siden Lyn har benyttet U-20 spillere i seks sesonger, snakker vi nok om en klubb som har vist evne til å følge en bevisst strategi på området.

Sogndal og særlig Rosenborg har benyttet færre norske U-20 spillere enn Lyn og Bodø/Glimt, men de spillerne som har sluppet til har fått spille mer enn fire kamper i gjennomsnitt. I mange av de andre klubbene har også mange U-20 spillere fått prøve seg, men spilletiden har vært kort. Dette gjelder spesielt Odd Grenland, Brann, Stabæk og Tromsø. Brann har for eksempel brukt 15 norske U-20 spillere som i gjennomsnitt bare har fått to kamper hver. Bryne, Molde og spesielt Lillestrøm har avspist de få spillerne de har sluppet til med særdeles få spilleminutter. I Lillestrøm er det snakk om kun 15 minutter per spiller.

På mange måter kan klubbene deles inn i tre ulike grupper når det gjelder satsing på unge norske spillere på 2000-tallet: De som gir mange U-20 spillere mange sjanser (Lyn, Bodø/Glimt, Sogndal), de som gir mange spillere få sjanser (Odd Grenland, Brann, Stabæk, Tromsø, Vålerenga) og de klubbene som gir få spillere få sjanser (Viking, Bryne, Molde, Lillestrøm). Rosenborg skiller seg noe ut ved å ha gitt få spillere relativt mange spilleminutter, mens Start's profil domineres veldig av en enkelt sesong.

4. Klubbenes bruk av lokale, nasjonale og utenlandske spillere

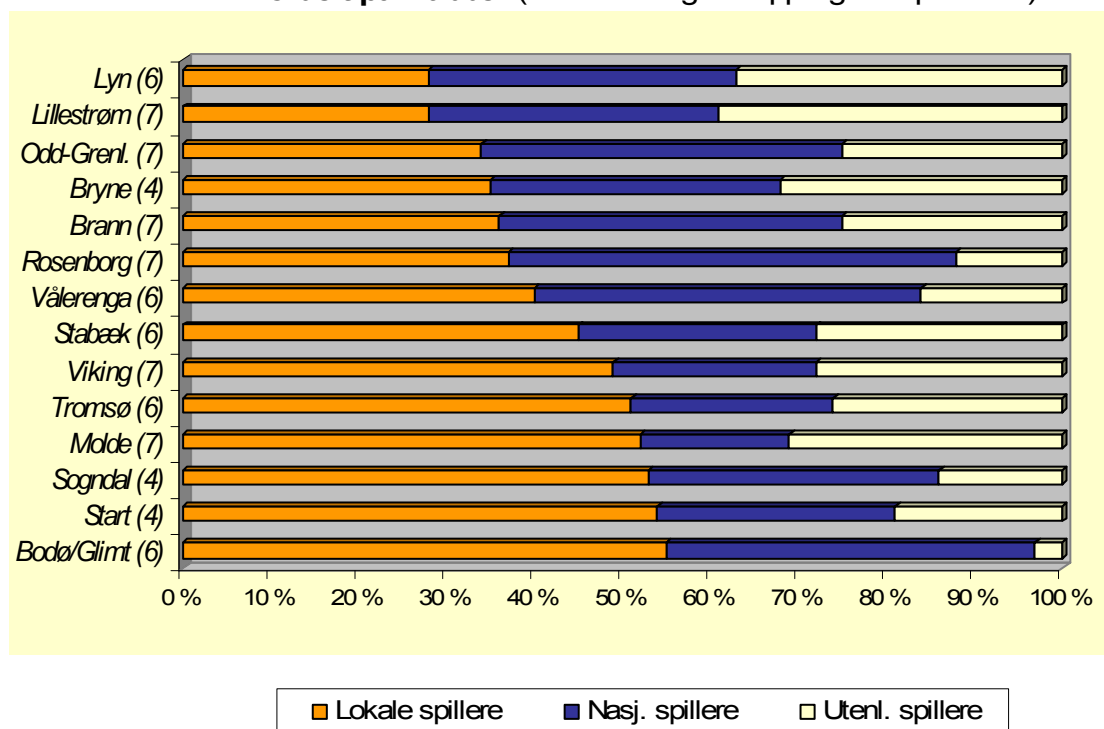
I tillegg til ulik bruk av unge spillere er det også interessante forskjeller mellom klubbene når spillerne kategoriseres på andre måter, slik som spillernes lokale og nasjonale tilhørighet. Figur 6 på side 11 viser historien i de klubbene som har minst fire sesonger i Tippeligaen i perioden fra 2000 når det gjelder fordelingen mellom lokale, nasjonale og utenlandske spillere. Merk at det er spilletid og ikke antallet spillere som er registrert her. Dessuten gjelder det bare kamper i Tippeligaen, ikke kamper i Adeccoligaen der flere av klubbene har spilt i perioden.

De er mulig at noen av de klubbene som har vært ute av Tippeligaen i slutten av perioden kan ha kommet "bedre" ut av registreringen enn de som har vært i Tippeligaen i hele perioden siden den generelle tendensen har vært økt rekruttering av utlendinger i slutten av denne sjuårsperioden. Det er all grunn til å tro at denne tendensen også gjelder Adeccoligaen, selv om vi ikke har tall i databasen for denne divisjonen. Bryne og Sogndal har ikke spilt Tippeliga-fotball siden hhv. 2003 og 2004, mens Bodø/Glimt sist var i Tippeligaen i 2005. Start

var ute av Tippeligaen i 2001 og i 2003-2004, Lyn i 2000, Vålerenga i 2001, Tromsø i 2002, og Stabæk i 2005.

Definisjonen på en lokal spiller er en spiller som har moderklubben sin i samme fylket som den aktuelle toppklubben (Oslo og Akershus regnes som ett fylke). Som moderklubb regnes klubben spilleren var tilknyttet som juniorspiller, alternativt den klubben han spilte seniorfotball for første gang dersom dette skjedde før junioralder. Nasjonale spillere er spillere fra et annet fylke enn det klubben hører til i.

Figur 6: Andel spilletid for ulike kategorier spillere, 2000-2006.
Fordelt på klubber (Antall sesonger i Tippeligaen i parentes)

Figur 6 viser at klubbene skiller seg til dels mye fra hverandre både mht. hvor mye de har brukt lokale spillere og når det gjelder bruken av nasjonale og utenlandske spillere. Bodø/Glimt har på 2000-tallet vært den mest "lokale" klubben i norsk toppfotball, tett fulgt av et knippe andre regionale klubber: Start, Sogndal, Molde, Tromsø og Viking. Lokale spillere har fått omtrent halvparten av spilletiden i alle disse klubbene. I den andre enden av tabellen ligger Lyn og Lillestrøm som de minst lokale klubbene, og de som i størst grad har hatt utlendinger på banen (men se også omtale av HamKam på s.15). I disse klubbene har lokale spillere fått mindre enn en tredjedel av spilletiden. Samtidig

husker vi (jf. figur 5) at disse to klubbene framsto som motpoler når det gjaldt bruken av U-20 spillere.

Som vi ser er det klubber fra småsteder og de mindre byene som har størst innslag av lokale spillere. De fem mest lokale klubbene ligger alle i byer/tettsteder med færre enn 100.000 innbyggere. Bryne, som også kommer fra et mindre sted, skiller seg ut og framstår som en klubb med mye utlendinger og få lokale spillere på banen, til tross for at klubben ikke har spilt i Tippeligaen siden 2003 da det generelle antallet utlendinger i Tippeligaen var langt lavere enn de siste sesongene (jf. vedlegg, tabell 1). Det generelle bildet over tid er likevel at det er de mindre regionale klubbene, pluss Viking av de større, som i størst grad slipper til lokale spillere i Tippeligaen. I den andre enden ligger Lyn, Lillestrøm og til dels Odd Grenland som har sluppet til lokale spillere i en tredjedel eller mindre av spilletiden.

Lyn og Lillestrøm ligger også på topp når det gjelder bruk av utenlandske spillere. De er for øvrig de eneste klubbene som har brukt utenlandske spillere mer enn lokale spillere. Molde utmerker seg som svært polarisert: Klubben har brukt mye både lokale og utenlandske, men lite nasjonale, spillere. I tillegg til Bodø/Glimt, som knapt har brukt utlendinger, og Sogndal, ligger både Rosenborg og Vålerenga lavt når det gjelder innslaget av utlendinger.

Rosenborg er den klubben etter Bodø/Glimt som i perioden har hatt minst utlendinger på banen. Klubben har brukt utlendinger i kun 12 prosent av spilletiden. Samtidig er Rosenborg den klubben som i størst grad har hentet spillerressurser fra andre deler av landet, faktisk over halvparten. Årsaken er sannsynligvis de økonomiske musklene klubben har hatt til å hente mange av de beste norske spillere. Klubben har siden 2000 vært mer nasjonal enn trøndersk.

Når det gjelder nasjonale spillere ellers har øvrige storbyklubber som Brann og Vålerenga også relativt stor tiltrekningskraft, men også småbyklubbene Bodø/Glimt og Odd-Grenland har hentet mange spillere fra andre deler av landet. At bildet er broket ser vi også av at Sogndal har benyttet nasjonale spillere i samme grad som Lillestrøm. Selv om figuren ikke sier noe om kvaliteten på spillerne som flytter på seg, gir den en god indikasjon på at norske Tippeligaspillere er mobile og at det ikke er noen entydig strøm mot storbyene.

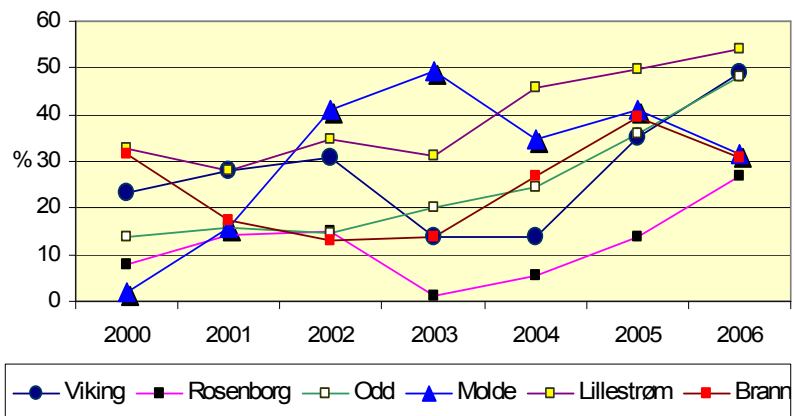
Sesongvariasjoner i bruken av utenlandske spillere

Mens figur 6 viste et gjennomsnitt gjennom sju år av hvilke spillere klubbene har benyttet i Tippeligaen, viser figur 7 hvor mye utenlandske spillere er benyttet hver sesong i de seks klubbene som har spilt i Tippeligaen i hele perioden 2000-2006. Rosenborg, som har vunnet tittelen seks av disse sju årene, har den laveste kurven, spesielt fra 2003 til 2006. Lillestrøm har ligget over 30 prosent i hele perioden, unntatt i 2001. I 2002-2003 lå Molde høyere enn Lillestrøm, etter å ha vært lavest av de

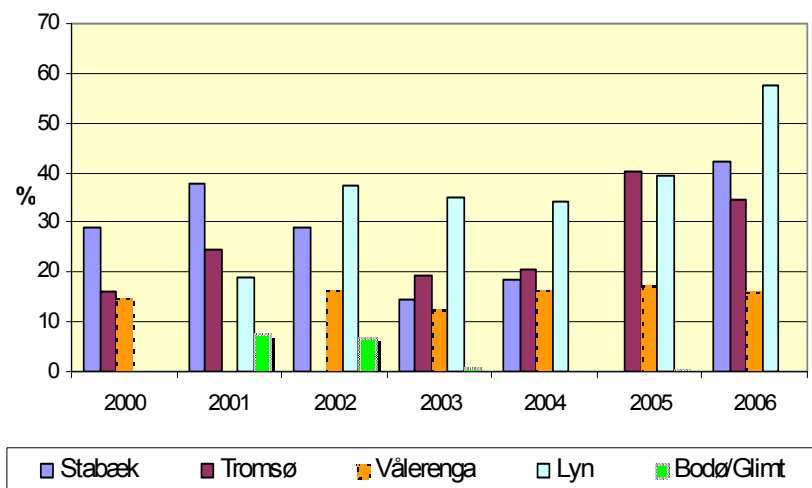
seks klubbene i 2000. Molde hentet imidlertid svært mange utlendinger i årene 2001-2003. Odd Grenland har økt bruken av utlendinger hvert år unntatt i 2002. Brann og Viking har variert, med en nedgang midt i perioden og deretter økt bruk av utlendinger. Siden 2003 er det egentlig bare Molde som har redusert innslaget av utlendinger. De øvrige klubbene har alle økt bruken av spillere med utenlandsk pass, selv om Brann har en reduksjon fra 2005- til 2006-sesongen.

Figur 8 viser bruken av utlendinger i de fem klubbene som har seks sesonger i Tippeligaen i perioden 2000-2006. Mens Bodø/Glimt knapt er synlig i diagrammet på grunn

Figur 7: Utenlendingers andel av spilletiden i 7-sesongs Tippeligaklubber

Figur 8: Utlendingers andel av spilletiden i 6-sesongs Tippeligaklubber

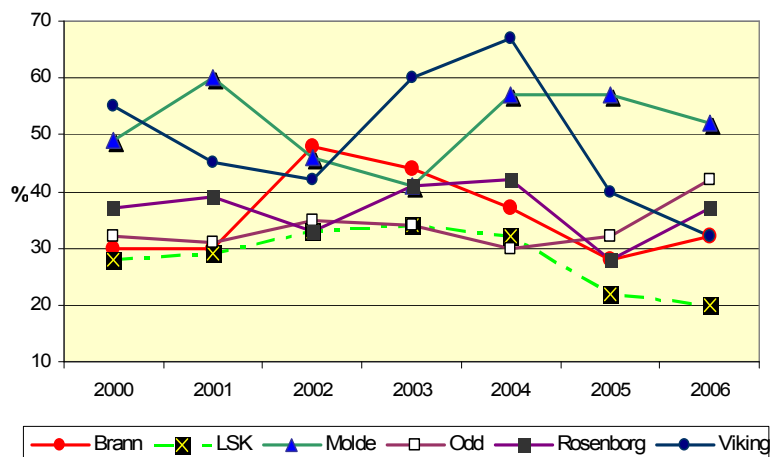
av at klubben omtrent bare har brukt norske spillere, har Vålerenga en jevn men relativt lav bruk av utlendinger. Tromsø og spesielt Lyn har hatt en økende bruk av utenlandske spillere ut over i perioden, og Lyn har i 2006-sesongen den høyeste utenlandsandelen som er notert på en sesong. Også Stabæk har økt bruken av utlendinger i slutten av perioden, etter en reduksjon midtveis.

I klubber med færre enn seks sesonger i Tippeligaen er også utenlandsandelen betydelig. Dette gjelder ikke minst HamKam som ga utlendinger 30 prosent av spilletiden i 2004, 45 prosent i 2005 og 51 prosent i 2006. Fredrikstad lot sine utenlandske spillere få 36 prosent av spilletiden i 2004, 15 prosent i 2005 og 37 prosent i 2006. I Aalesunds første Tippeligasesong i 2003 ble 95 prosent av tiden disponert på norske spillere, men i klubbens andre gjesteopptreden i 2005 fikk utenlandske spillere 25 prosent av spilletiden. Sandefjords gjensyn med den ypperste eliten i 2006 ble gjennomført med utenlandske spillere på banen i 33 prosent av tiden.

Sesongvariasjoner i bruken av lokale spillere

I figur 9 ser vi bruken av lokale spillere per sesong i de seks klubbene som har spilt i Tippeligaen i hele perioden 2000-2006. Ulike mønstre åpenbarer seg. Lillestrøm, Odd Grenland og til dels Rosenborg har et relativt likt og lite variabelt mønster fram til 2005-sesongen. Da reduserer Lillestrøm spilletiden på lokale spillere og befester posisjonen som den av klubbene som bruker mest spillere utenfra. Odd Grenland blir derimot en noe mer lokal klubb, spesielt i 2006. Rosenborg ligger på et noe høyere nivå enn disse to klubbene fram til 2005 hvor Odd og Rosenborgs kurver krysses. Brann ble mer lokal når økonomien ble prekær slik den var i årene 2002 til 2003. Etter det har Brann redusert bruken av lokale spillere merkbart.

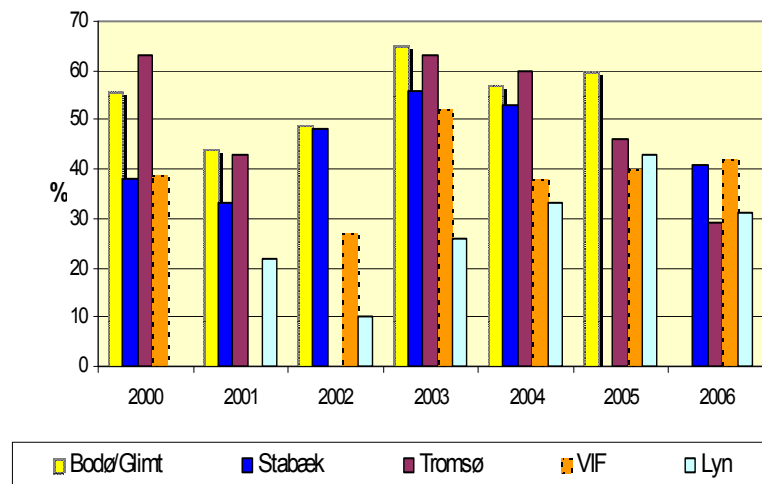
Figur 9: Lokale spilleres andel av spilletiden i 7-sesongs Tippeligaklubber

Moldes kurve er motsatt av Branns. Klubben ligger høyt i bruken av lokale spillere i hele perioden, men reduserer den i 2002-2003 for så å legge seg over 50 prosent igjen i 2004-2006. Viking har benyttet lokale spillere mye, men klubben har også stor variasjon og et sterkt fall fra 2004 til 2005 og 2006. På bare to år går klubben fra å være mest lokal til å bli en av de som bruker lokale spillere minst. Bak Vikings mønster ligger det nok en stor utskifting i spillerstallen, og som vi så ovenfor går klubben i løpet av disse årene over til å bli en av de som bruker utenlandske spillere mest i 2006 (jf. figur 7).

I figur 10 ser vi sesongvariasjonen blant de fem klubbene som har seks sesonger bak seg i Tippeligaen i perioden 2000-2006. Figuren viser at de to nordnorske klubbene Bodø/Glimt og Tromsø generelt har et stort innslag av lokale spillere på banen, men samtidig har Tromsø redusert

Figur 10: Lokale spilleres andel av spilletiden i 6-sesongs Tippeligaklubber

bruken av lokale spillere merkbart i 2005 og 2006. Stabæk viser samme mønster som Brann med mest bruk av lokale spillere midt i perioden. Vålerengas mønster har ingen spesiell retning, mens Lyn, som sammen med Lillestrøm framstår som den minst lokale klubben (jf. figur 6) tross alt kan sies å bli noe mer lokal over tid, spesielt fra 2002 til 2005.

Av de øvrige klubbene som har spilt Tippeliga de siste sesongene er det spesielt Start som framstår som en lokal klubb målt etter spillernes tid på banen. I 2005 og 2006 sto lokale spillere for hhv. 62 og 59 prosent av spilletiden. Fredrikstad økte bruken av lokale spillere fra 24 prosent i 2004 til 39 prosent i 2006. HamKam har derimot i sine tre sesonger i Tippeligaen vist seg som mindre lokal enn både Lyn og Lillestrøm. Lokale spillere fikk hhv. 18, 20 og 5 prosent av spilletiden i HamKam i sesongene 2004-2006. Fjorårets nykommer Sandefjord endte til sammenligning på 26 prosent.

Spillerrekruttering og klubbstrategi

Etter denne gjennomgangen er det nærliggende å spørre om det ligger noen bevisste strategier eller kanskje kulturer bak klubbenes rekrutteringsmønster. Er det for eksempel slik at de klubbene som i størst grad benytter lokale spillere også bevisst satser lokalt og i praksis driver bedre spillerutvikling i egen klubb og i eget område enn det de mindre lokale klubbene gjør? Og er det slik at når klubber som Tromsø og Viking og til dels Brann, Rosenborg og Lillestrøm reduserer bruken av lokale spillere i favør av utenlandske spillere så skjer det ut fra en bevisst vurdering? Eller er disse variasjonene resultat av andre forhold, for eksempel skifte av sportlige ledere eller trenere med derpå følgende skifte av spillestil og kjennskap til andre markeder?

Svar på disse spørsmålene krever mer enn tall. Det krever kjennskap til klubbenes historie, tradisjoner og forankring i lokalsamfunnene og til hvilke valg som er gjort i klubbene de siste årene. Det er imidlertid interessant og viktig å observere at de faktisk ikke er slik at alle klubbene går i samme retning samtidig. Bl.a. er det til dels overraskende at så mange som seks klubber har basert sin spillestyrke på omtrent halvparten lokale spillere i løpet av de siste sju sesongene (jf. figur 6). Det er likevel ikke slik at alle disse klubbene har vært flinke til å slippe til U-20 spillere i samme periode. Eksempler er Tromsø og Molde. Disse klubbene har de siste årene nytt godt av god lokal spillerutvikling på et tidligere tidspunkt, eventuelt vært flinke til å hente hjem lokale spillere fra andre klubber i utlandet eller høyt i seriesystemet.

Tallene forteller oss også at samtidig som Lyn har vært lite lokal i bruken av spillere, så har klubben kanskje vært best i å slippe til norske U-20 spillere. Her er det kanskje Lyns samarbeid med Norsk Toppidrettsgymnas (NTG) som er forklaringen? Vi ser også at flere av klubbene som har hevdet seg i toppen de siste sesongene, slik som Rosenborg, Start og Vålerenga, ikke alltid har utmerket seg blant dem som har benyttet mest utlendinger.

For dem som ønsker å innbille oss at det ene er bedre enn det andre finnes det eksempler på at en kan komme langt med lokale spillere (i 2005 tok Start tok sølv og Lyn tredjeplassen i Tippeligaen "selv om" lokale spillere spilte hhv. 62 og 43 prosent, for øvrig Lyns høyeste, av kamptiden). Men mange "lokalt spillende" klubber har også hatt problemer de siste årene, bl.a. Bodø/Glimt, Sogndal, Molde, Viking osv. På den andre siden, HamKam, og før dem Bryne, som i praksis har basert seg på spillerimport utenfra, har heller ikke greid å bli

stabile Tippeligaen. Og slik kan man fortsette. Heldigvis er fotballen mer komplisert enn at man bare kan forklare den ut fra en faktor.

5. En politikk for den nasjonale toppfotballen?

Til tross for variasjonen på klubbnivå er det liten tvil om at Bosmandommen har medført store endringer i rekrutteringen av spillere til den øverste serien også i Norge. Bekymringen som ble uttrykt av norsk fotballs egne ledere vinteren og våren 2006 har vist seg å slå til: de reduserte mulighetene til å regulere antallet utenlandske spillere i den hjemlige fotballen har skapt vanskelige kår for den nasjonale spillerutviklingen. Importen av spillere vokser år for år. Samtidig er det nå få norske spillere som får mye spilletid i de store ligaene i Europa, og landslaget har så langt etter tusenårsskiftet ikke greid å kvalifisere seg til et eneste sluttspill.

Tross disse dystre trekkene er ikke situasjonen for norsk fotball bare mørk. Det siste tiåret har pengerikdommen i fotballen økt enormt, drevet av bedre resultater (særlig siste halvdel av 1990-tallet), investorer, sponsorer og en medieutvikling som har gitt lukrative medieavtaler. Gjennom profflisensen er det skapt et bedre samsvar mellom sportslig og økonomisk satsing, og på anleggssiden ligger Norge blant de beste i Europa. Publikumstilstrømmingen til Tippeligaen har økt betydelig, og fotballen har befestet posisjonen som den største bredde- og toppidretten i Norge.

Spørsmålet er om det ligger en kime til fiasko i denne suksessen? Undergraves spillerutviklingen og grunnlaget for bedre prestasjoner internasjonalt? Eller har norsk fotball med bakgrunn i denne suksessen skaffet seg et bedre grunnlag for å styre utviklingen framover? Kan fotballens organisasjoner bli enige om en politikk som vil fremme utviklingen av norske talenter og kvalitetsspillere, selv innenfor dagens juridiske regelverk?

Vi vet at økte inntekter i fotballen lett fører til at utgiftene i form av spillerlønn og -kostnader øker minst like mye, og at de siste års pengerikhet igjen har skapt dette presset. I dette bildet er det positivt at NFF med bakgrunn i UEFAs "home grown" regel har bestemt at lagene i Tippeligaen og Adeccoligaen fra 1. januar 2008 må ha minst åtte lokalt utviklede spillere av en stall på 25 spillere. Det er også positivt at NFF og Norsk Toppfotball er blitt enige om at 12 prosent av inntektene fra medieavtalene skal øremerkes til

spillerutvikling. Det er imidlertid viktig også finne fram til andre tiltak som stimulerer spillerutviklingen, noe for øvrig klubbene og interesseorganisasjonene i norsk fotball er invitert til å foreslå i året som kommer.^v

Samtidig, der Bosman-dommen stengte døren for en del lovartede reguleringstiltak, har de økte inntektene til fotballen bedret muligheten for større insentivstyring. I forhold til de utfordringene vi har påpekt i denne rapporten bør det derfor diskuteres hvordan det kan skapes insentiver som får klubbene til å satse på utviklingen av landslagsspillere og å slippe til flere unge spillere i Tippeligaen.

Kan kravet (tydeligst artikulert av utenlandske klubber) om at fotballforbundene skal lønne spillere på landslagsoppdrag snus til en gjennomførbar premieringsordning der klubbene belønnes økonomisk for å få fram landslagsspillere? Og på samme måte, kan det innføres økonomiske ordninger som belønner de klubbene som slipper til unge spillere, for eksempel etter et visst antall spilte minutter i Tippeligaen? Ja, kan fotballen lære av sykkelporten og innføre en "ungdomstrøye", kanskje sågar med en egen sponsor, som får norske klubber til å konkurrere om å bruke unge spillere? Kort sagt, greier fotballens ledere å finne fram til incentivtiltak som i større grad enn i de siste årene balanserer belønningen av resultat (og titler) med belønning av gode prosesser? Det blir spennende å se om norske fotballedere kan tenke langs disse banene og dermed også mer norsk og mindre utenlandsk i sin egen spillerpolitikk.

Dette notatet utdyper det mange har sett de siste årene: norsk fotball har store utfordringer knyttet til hvem som skal spille den. Stadig flere utlendinger av variabel kvalitet, eller spillere som skapes gjennom det arbeidet norsk fotball selv står bak? De tunge utviklingstrekkene tilsier at tiltak må settes inn for å øke og bedre utviklingen av egne spillere dersom Norge og norske klubber skal kunne hevde seg internasjonalt i årene som kommer.

Vedlegg

Tabell 1: Norske og utenlandske spillere i norsk eliteserie 2000-2006. Antall og prosentandel spillere og spilletid

Sesong	Norske spillere		Utenlandske spillere		N
	Antall (andel)	Andel spilletid	Antall (andel) *	Andel spilletid	
2000	304 (85)	82,0	55 (15)	18,0	359
2001	302 (81)	81,2	70 (19)	18,8	372
2002	280 (78)	75,3	78 (22)	24,7	358
2003	286 (82)	80,3	63 (18)	19,7	349
2004	289 (79)	77,4	76 (21)	22,6	365
2005	275 (71)	70,3	110 (29)	29,7	385
2006	251 (65)	62,5	136 (35)	37,5	387
Gj.snitt	284 (77)	75,6	84 (21)	24,4	

Note: * Antall spillere med ikke-europeisk nasjonalitet var 7 i 2000, 13 i 2001, 16 i 2002, 15 i 2003, 24 i 2004, 45 i 2005 og 46 i 2006

Tabell 2: Nykommerne i norske eliteserierklubber 2000-2005. Absolutte tall (prosentandel i parentes) ***

År	Egen klubb	Elites.- klubb	1. divisjon	Lavere divi.	Nordiske land	Resten av Europa	Resten av verden	Utland. Samlet	N
2000	15 (12)	21 (17)	16 (13)	31 (26)	19 (16)	17 (14)	2 (2)	38 (31)	121
2001	5 (4)	25 (21)	6 (5)	36 (30)	17 (14)	23 (19)	7 (6)	47 (40)	119
2002	18 (16)	18 (16)	7 (6)	23 (21)	18 (16)	21 (19)	7 (6)	46 (41)	112
2003	13 (16)	12 (14)	8 (10)	25 (30)	3 (4)	18 (21)	5 (6)	26 (31)	84
2004	8 (7)	14 (11)	21 (17)	24 (20)	15 (12)	28 (23)	12 (10)	55 (45)	122
2005	8 (6)	27 (21)	10 (8)	19 (15)	23 (18)	24 (18)	20 (15)	67 (51)	131
2006	10 (8)	27 (21)	19 (15)	13 (10)	29 (22)	23 (18)	8 (6)	60 (47)	129
<i>Gj.snitt</i>	11	26	12	24	18	22	9	48	

* En nykommer er en spiller som er kommet til en ny klubb enten før eller i løpet av den aktuelle sesongen. Oversikten viser siste registrerte klubb for spiller før vedkommende kom til den nye klubben. Dette innebærer blant annet at nykommerne som hentes fra andre eliteserierklubber kan ha spilt i lavere divisjoner på et tidligere tidspunkt

** Blant spillerne som hentes fra andre norske klubber kan det også være utlendinger. Av de 56 spillere som ble hentet fra andre norske klubber i 2005 var 4 det utlendinger, mens det blant de 59 som ble hentet fra andre norske klubber i 2006 var 11 utlendinger. I tillegg kan det også være norske spillere blant spillerne som hentes fra utlandet. Av de 67 spillerne som ble hentet fra utlandet i 2005 var det 13 norske, mens det blant de 60 spillerne som ble hentet fra utlandet i 2006 var 4 norske. .

Tabell 3: Nykommere* i eliteserien 2000-2006 etter nasjonalitet og tidligere klubb.** Absolutte tall (prosent)

		Fra utenlandsk klubb	Fra norsk klubb eks. Tippeligaen	Fra egen klubb	Samlet (Prosent)
2000	Norske	15	46	15	76 (76)
	Utenl.	23	1	0	24 (24)
2001	Norske	12	40	5	57 (61)
	Utenl.	35	2	0	37 (39)
2002	Norske	14	27	18	59 (63)
	Utenl.	32	3	0	35 (37)
2003	Norske	16	32	13	61 (85)
	Utenl.	10	1	0	11 (15)
2004	Norske	12	41	8	61 (57)
	Utenl.	42	4	0	46 (43)
2005	Norske	13	29	7	49 (47)
	Utenl.	54	0	1	55 (53)
2006	Norske	4	30	10	44 (43)
	Utenl.	56	2	0	58 (57)

* En ”nykommer” er en spiller som er kommet til klubben enten før eller i løpet av den aktuelle sesongen

**Oversikten inkluderer ikke spillere som er hentet fra andre tippeligaklubber. Totaltallene er derfor ikke de samme som i tabell 2

Tabell 4: Gjennomsnittsalder for nykommerne* i eliteserien, fordelt på år og nasjonalitet**

Sesong	Utenlandske	Norske	Samlet	N
2000	24,7	23,8	24,0	121
2001	25,3	24,2	24,6	119
2002	25,4	23,7	24,2	112
2003	25,8	23,9	24,2	84
2004	25,2	24,4	24,7	120
2005	25,9	25,3	25,6	132
2006	26,4	24,2	25,4	129
Gj.snitt	25,5	24,2	24,6	117

* En ”nykommer” er en spiller som er kommet til klubben enten før eller i løpet av den aktuelle sesongen

**For 2004 og 2005 er sumtallet (N) ulik det som oppgis i tabell 2. Dette skyldes at data om alderen til to av spillerne mangler for 2004, mens bakgrunnen til en av spillerne mangler for 2005.

Tabell 5: Yngre og eldre spillere i eliteserien.
 Absolutte tall (prosentandel av alle spillerne i parentes)*

Sesong	Norske		Utenlandske		N
	19 og yngre	31 og eldre	19 og yngre	31 og eldre	
2000	28 (8)	31 (9)	2 (0,5)	4 (1)	358
2001	26 (7)	42 (11)	2 (0,5)	7 (2)	372
2002	29 (8)	44 (12)	3 (1)	9 (3)	358
2003	36 (10)	60 (17)	3 (1)	10 (3)	349
2004	29 (8)	62 (17)	4 (1)	11 (3)	363
2005	26 (7)	64 (17)	5 (1)	22 (6)	384
2006	31 (8)	52 (13)	3 (0,5)	24 (6)	387
Gj.snitt	29 (8)	51 (14)	3 (1)	12 (3)	

*Når N er lavere enn det som oppgis i tabell 1 skyldes det manglende data om alderen på noen spillere

Tabell 6: Andel spillere i eliteserien som har vært minst tre sesonger i klubben i prosent av alle spillerne*

Sesong	Uten-landske	Norske	Alle	N
2000	27,8	48,5	45,2	347
2001	24,3	51,9	46,6	365
2002	24,4	54,0	47,5	354
2003	45,2	54,8	53,1	341
2004	26,3	52,8	47,3	364
2005	17,3	50,2	40,7	383
2006	21,3	52,6	41,6	387
Gj.snitt	27,5	52,0	46,7	

*Sumtallet (N) er lavere enn det som oppgis i tabell 1, siden det i noen tilfeller mangler opplysninger om hvor lenge den aktuelle spilleren har vært i klubben

Tabell 7: Norske spilleres spilletid i eliteserien 2000-2006 (prosentandel i parentes)

Spilletid norske spillere						
Sesong	Nøkkel-spillere: 75% og mer	Habile: 50 - 74,9%	Middelshavs- farere: 25- 49,9%	Stallfyll: Inntil 25%	Flopper: Uten spilletid	N
2000	68 (22)	58 (19)	50 (16)	102 (34)	26 (9)	304
2001	80 (27)	43 (14)	50 (17)	89 (30)	40 (13)	302
2002	80 (29)	37 (13)	40 (14)	91 (33)	32 (11)	280
2003	84 (29)	40 (14)	42 (15)	93 (33)	27 (9)	286
2004	68 (24)	58 (20)	43 (15)	82 (29)	37 (13)	288
2005	61 (22)	47 (17)	52 (19)	71 (26)	44 (16)	275
2006	55 (22)	49 (20)	28 (11)	80 (32)	39 (16)	251
Gj.snitt	71 (25,4)	47 (16,3)	44 (16,0)	87 (30,4)	35 (11,9)	

Tabell 8: Utenlandske spilleres spilletid i prosent i norsk eliteserie 2000-2006. Andeler i parentes

Spilletid utenlandske spillere						
Sesong	Nøkkel-spillere: 75% og mer	Habile: 50 - 74,9%	Middelshavs- farere: 25- 49,9%	Stallfyll: Inntil 25%	Flopper: Uten spilletid	N
2000	18 (33)	13 (24)	7 (13)	15 (27)	2 (4)	55
2001	14 (20)	14 (20)	12 (17)	26 (37)	4 (6)	70
2002	24 (31)	14 (18)	16 (21)	22 (28)	2 (3)	78
2003	20 (32)	10 (16)	12 (19)	18 (29)	3 (5)	63
2004	20 (26)	13 (17)	21 (28)	17 (22)	5 (7)	76
2005	25 (23)	16 (15)	24 (22)	39 (35)	6 (5)	110
2006	26 (19)	30 (22)	35 (26)	38 (28)	7 (5)	136
Gj.snitt	21 (26,2)	16 (18,8)	18 (20,8)	25 (29,4)	4 (4,9)	

Fotnoter

ⁱ Jf. Poli, R. og Ravenel, L. (2006), Annual Review of the European Football Players' Labour Market. Neuchâtel: Centre International D'Etude du Sport.

ⁱⁱ Her er det brukt samme utregningsmåte som i rapporten til Poli & Ravenel (2006): Kun spillere som har spilletid i ligaen i den aktuelle sesongen er tatt med. Om vi også tar med spillere som ikke har fått spilletid i Tippeligaen er tallet 35 prosent (se vedlegget). Det tas forbehold om feil knyttet til måten data er innhentet på i de to undersøkelsene.

ⁱⁱⁱ Gammelsæter, H. og Jakobsen, S-E. (2006), Utlendinger og spillerutvikling i norsk fotball. SNF-arbeidsnotat 18/06.
http://www.idrottsforum.org/articles/gammelsaeter/gammelsaeter_jakobsen/gammelsaeter_jakobsen060606.html

^{iv} Databasen er bygget opp med utgangspunkt i registreringene i VGs Eliteguiden (www.vg.no/sport/fotball/norsk/eliteguiden). Her inngår alle spillere som er registrert som medlemmer av A-stallen til de respektive klubbene og andre spillere med spilletid som i utgangspunktet ikke var medlem av A-stallen. VGs oversikt gir opplysninger blant annet om spillernes bakgrunn, alder og spilletid. I tillegg har vi supplert med opplysninger fra Aftenpostens oversikt over Eliteserien

^v Jf. NFF inviterer fotball-Norge til debatt. Lanserer økte krav til lokalt utviklede spillere
<http://www.fotball.no/t2.aspx?p=51834&cat=51834&x=1&a=191334>